

Bedrock Beginnings

פרשת בלק תשע"ח

1

⁵ HASHEM put an utterance in Balaam's mouth, and said, "Go back to Balak, and thus shall you say."

⁶ He returned to him and behold! he was standing by his burnt-offering, he and all the officers of Moab. ⁷ He declaimed his parable and said:

"From Aram, Balak, king of Moab, led me, from the mountains of the east, 'Come curse Jacob for me, come bring anger upon Israel.'

⁸ How can I curse? — God has not cursed. How can I anger? — God is not angry.

⁹ For from its origins, I see it rock-like, and from hills do I see it. Behold! it is a nation that will dwell in solitude and not be reckoned among the nations.

2

⁹ וּמִגְבֻעוֹת ... צְרִים — Rock-like [lit., rocks], and from hills. The Patriarchs are likened to craggy rocks and the Matriarchs to hills. Thus Balaam said that when he looked back to the origins of Israel, he saw that they are as firmly established as rocks and hills, because they are loyal to their forebears (Rashi).

וּבְגוּיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב — And not be reckoned among the nations. When the final reckoning is made to punish the nations, Israel will not be included among them (Rashi). Midrash HaGadol interprets this as a reference to Israel's mission to remain separate and distinct from the nations. From this blessing that Balaam delivered against his will, we see what he had hoped to achieve (see Sanhedrin 105a): that Jews assimilate with the nations and be left with neither religion nor renown.

3 The Call of the Torah - R. Munk

⁹ כִּי־מֵרֵאשׁ צְרִים אֶרְאֶנּוּ — For from its early rocks do I see it. The Midrash teaches that Balaam here was referring to the Patriarchs, the early [original] rocks, upon which Israel was founded. The Patriarchs represent Israel's roots and so, like an expert woodsman seeking to chop down a tree, Balaam looked for the roots to cut. Rather than curse each tribe separately, he hoped in his wickedness that he would be able to get to the roots. However, when he reached the roots, he found them as solid rocks and he realized he could not pull them out (Tanchuma).

5

found that their foundation is rock solid. Every action of our forefathers was done with the intention of creating a spiritual nation, one that would "dwell in solitude." We are to be so totally removed from the other nations that the Torah forbids us to even praise them or their possessions.

Balaam perceived that the intention of the Avos was to build a nation that would dwell in solitude. Even when living among other nations, we must bear in mind that Balaam's description is our very essence.

(Shiurei Chumash, Parashas Balak 23:9)

4

296 / RAV WOLBE ON CHUMASH

There was no prophet who described Bnei Yisrael's essence better than Bilaam. Ramban writes (22:20) that Hashem specifically wanted a non-Jewish prophet to bless Bnei Yisrael. Similarly, Chazal tell us (Avodah Zarah 3a) that when Hashem will reward Bnei Yisrael in the future, all the nations of the world will protest that Bnei Yisrael are undeserving, since they failed to perform the mitzvos of the Torah. Hashem will respond that the gentiles themselves will testify to Bnei Yisrael's vigilance in guarding the Torah's precepts. Lavan will testify that in 20 years of employment, Yaakov did not take a single item that was not his. Nevuchadnetzar will testify that Chananyah, Misha'el, and Azaryah refused to prostrate themselves before the idol, and so on. Here, too, Hashem wants our enemies to testify to our righteousness.

David HaMelech says (Tehillim 92:12), "When those who would harm me rise up against me, my ears listen." Rav Yisrael Salanter commented that when an enemy speaks, we must listen. If our enemy says that we are righteous, we can be certain that we are truly righteous. However, if he says something negative, then we know we have fallen short of the ideal, as the passuk says, "When Hashem favors a man's ways, even his enemies will make peace with him" (Mishlei 16:7). Hashem derives satisfaction, as it were, from the praises sung by our enemies, for there is no truer praise.

"Hashem derives satisfaction, as it were, from the praises sung by our enemies, for there is no truer praise."

● How does Bilaam describe Bnei Yisrael? "From the tops of rocks I perceive them and from hills I see them, a nation that will dwell in solitude." Rashi explains that Bilaam looked into Bnei Yisrael's origins — the patriarchs and matriarchs — and

מִנְחָם צִיּוֹן

רַלד 7 קס

6

כִּי מֵרֵאשׁ צְרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְבֻעוֹת אֶשְׂרֶנּוּ הֵן עַם לְבָדֵד יִשְׁכֵן וּבְגוּיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב (כג, ט). אני מסתכל בראשיהם ובתחילת פרש"הם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים ונבעות הללו ע"י אבות ואמהות" (רש"י). האבות והאמהות של עם ישראל בכל הדורות שעברו, היו מיוסדים וחזקים כצורים ונבעות מבלי לזוז אף זיו כל שהוא מדתם ומאמונתם, ולמרות יסורי גיהנום, שעברו עליהם, צרות ותלאות שרבו מספור, לא ויתרו אף על ערקתא דמסאנא, והיא, העמדה העקשנית של האבות והאמהות שלנו, עמדה לבניהם אחריהם מדור לדור וכתה את עם ישראל לשכון בדרך ובגוים לא יתחשב, ופירש רש"י: "אינו נמנין עם השאר", שלא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות שנאמר (ירמיה ל), "כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפצותיך שם אך אתך לא אעשה כלה".

ועפ"י דברי רש"י דלעיל אפשר לפרש: כי מראש צרים — האבות — אראנו, ומגבעות — האמהות — אשורנו, הן עם לבדד ישכון, לא איכפת לנו אם אנו עם בדרך, ובגוים לא יתחשב, אין אנו מתחשבים למה יאמרו הגוים, אנו ממשכיכים לעבוד הלאה בדרך אשר האבות החזקים מצור חלמיש באמונתם, והאמהות הרמות ברוחן נגבעות עולין סללו לנו. אנו מעדיפים לעמוד בעבר אחד כאשר כל העולם עומד בעבר השני, בשביל זה אנו נקראים עברים, אין אנו נסחפים בורם הזמן ואין אנו מתחשבים עם דעות הנכרים. מקבלים אנו באהבה את צו ה' (ויקרא כ), ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" דרשתנו האחת מן אומות העולם היא לעזוב אותנו לגשנו.

"Our Forefathers"—The Uniqueness of the Patriarchs

Jews have three Patriarchs—Abraham, Isaac, and Jacob. Abraham's main character trait was that of lovingkindness. It led Abraham to find God by appreciating and recognizing how God gave of His own lovingkindness into the world. Abraham saw this lovingkindness manifested in the world as testimony to God's existence, and Abraham himself served God through his own trait of lovingkindness. When a person has a certain positive trait, he will tend to see it also as it appears in other people, and as it is manifested in other places.

Isaac did not rely solely on his father, Abraham, to teach him about God. Rather, he found God through his own character traits of discipline and self-control. Through this attribute of *gevurah* (self-discipline), Isaac was able to see the clarity of God's spiritual manifestations in the world.

Abraham was tested by God with ten tests, all of which challenged Abraham's view of God as all-loving and all-giving. (Although God is all-loving, discipline plays a role in how He demonstrates this love.) Isaac was able to relate to God's aspect of discipline and judgment—His holding back of giving.

9

Jacob's attributes of truth and beauty (*tiferet*) were the paths through which he found, served, and related to God. He was able to reconcile the seeming contradictions between God's giving to the world and His holding back from giving, or punishing people. Thus, Jacob drew on his grandfather's lovingkindness and his father's self-control, and integrated the two into his own personality. Like his father and grandfather, he then applied his trait of truth to his perceptions of how God acts in the world.

In this prayer, we repeat the word "God" with the name of each Patriarch. The text could have said that God is the "God of Abraham, Isaac, and Jacob." Instead, it says that He is the "God of Abraham, God of Isaac, and God of Jacob," thereby emphasizing how each Patriarch forged his own relationship with God based on his unique character attributes. It is similarly the task of every Jew to discover, relate to, and serve God according to his or her own primary nature.

The spectrum of all character types of Jews are reflected in the three characters of the forefathers. Every Jew can tap into the spiritual pools of the forefathers in order to learn how to relate to God according to his or her individual nature or circumstances. The Patriarchs serve as models from whom we each can discover our true nature and our way of serving God. This idea of spiritual heritage forms the core of the first blessing of the Amidah, in which we praise God that He has given us a spiritual heritage through which we can always relate to Him.

We start the first prayer of the Amidah, then, by recognizing that God is "our God" and then mentioning that He was God to our forefathers. This shows that each of us should strive to find a personal relationship with God when we pray. Only after finding our own personal connection with God should we draw on the historical relationship between the forefathers and God that also enables us to connect with Him.

ישראל לאביהם שבשמים. והנה ההלכה קובעת (אורח חיים לב, מב) שמשני צידי ה"בית" של התפילין של ראש צריכות להופיע אותיות ש"ן, אלא שה"ש"ן של צד ימין (המניח) היא בת שלשה ראשים, ואילו זו שמשמאל היא בת ארבעה ראשים. לדברי ה"אמרי אמת" יש בכך רמז שקוף לזכות שלוש האבות וארבעת האמהות המלווה את בית ישראל בכל צעדיהם, ומקשרת בינם לבין קונם.

או י"ל לכן הם כדורים בזכות אבות, כי הזכות הוא מעלה דוקא אם בניהם הולכים בדרכי אבותיהם ואם לאו ח"ו אדרבה גורם להיפוך, כדברי השל"ה זצ"ל על פסוק וזכרתי להם את בריתי יעקב ויקרא לו, מנן, שיהיה גורם ג"כ קללה ח"ו. וזה כונת הקרא, על כן הם כדורים בזכות אבות ולא לעשו וישמעאל, כי מי מנה עפר יעקב, דיש להם הרבה מצות שמקיימים אפילו בעפר כפירוש"י והולכים בדרכי האבות לכן זכות אבות יחשב להם, ולא כן הוא בעשו וישמעאל דאינם ראויים לזה, כנ"ל:

בפרשיות התורה הדנות בהרחבה במעשי האבות לא נפקד גם מקומן של האמהות. כשם שהוצמד לאברהם, ליצחק וליעקב התואר "אבות", באשר הם שיסדו את האומה הישראלית, כך גם כונו שרה, רבקה, רחל ולא בתואר "אמהות", כאשר גם מכוחן נבנה בית ישראל.

הכלל המסור בידינו ש"מעשה אבות סימן לבנים" כשם שהוא נכון לגבי האבות הקדושים כן הינו תקף גם ביחס לאמהות. מעולותיהן של האמהות, כמו אלו של האבות, חרגו מגבולותיהם הפרטיים, והיוו את התשתית למתכונת עם ישראל עד סוף כל הדורות.

9 שלשה אבות וארבע אמהות

אם יש את נפשנו לדעת עד היכן מלווה עם ישראל בכח האבות והאמהות נוכל ללמוד זאת ממאמרם של חז"ל (ויקרא רבה כא, יא) המבאר שלא רק אנו, דלי המעש, חייבים להסתמך על מעשי אבותינו ואמותינו, אלא אפילו הכהן הגדול בבואו לעבוד את עבודת הקודש ביום הכיפורים, אף על פי שהיו בידו באותה שעה חבילות של מצוות שהקיפוהו מכל עבר (כמבואר במדרש שם, ו), מכל מקום זקוק היה לזכות האבות והאמהות שיתמכרו. כך נאמר במדרש:

* (בואת יבא אהרן אל הקדש) בפר בן בקר" — זה אברהם, על שום (בראשית יח, ו): "ואל הבקר רץ אברהם", "ואיל לעולה" — זה יצחק על שום (שם כב, יג): "והנה איל אחר נאחו בסכר", עז — בזכותו של יעקב, דכתיב (שם כו, ט): "יקח לי משם שני גדיי עוים טובים..." אין לי אלא אבות, אמהות מנין? תלמוד לומר "בר בכר יהיה".

למדנו מדברי חז"ל שכשם שהקרבנות שהיה הכהן הגדול מקריב, רמזו לזכות האבות, כך גם בגדי הקודש שלבש, רמזו לזכות האמהות שעטפה את הכהן מכל צד.

* אמנם מפרשי המדרש התקשו איך במילה "כר" מצוי רמז לזכות

האמהות (עיין "מתנות כהונה" מה שפירש בזה), והסבר נפלא אמר על כך ה"אמרי אמת" (ערב יום כיפור, תרע"ד)... הוא מצביע על העובדה כי בפרשה זו מופיעה המילה "כר" ארבע פעמים, והרי זה רמזו לארבע האמהות. ללמדנו: שהאבות והאמהות המשיכו כח על הנפשות, לבוש שכולו אור". עוד כתב ה"אמרי אמת" (אהרן, תרע"ט) רמז ש"אימכם" הוא ראשי התיבות של בגדי הכהן שלבש הכהן הגדול ביום הכיפורים: איבנט, מיצנפת, כיתונת, מעיל.

ה"אמרי אמת" מוסיף בענין זה רמז שראשו מגיע השמימה. הן אמרו חז"ל (ברכות ג, א) שכביכול הקב"ה מניח תפילין, בדוגמת אלו שבני ישראל מניחים למטה. בתפילין שמניחים ישראל מצויות הפרשיות שתוכנן ייחוד ה' ושבחו, ואילו בתפילין של קודשא בריך הוא כביכול רשומים ייחודיותו ושבחו של עם ישראל. נמצא שהתפילין הם אות הקשר הנצחי שבין עם

106

10a

מעשי אמהות סימן לבנים

כאמור לעיל מעשי האמהות מהווים סימן לבנים. כל תכונה שהופיעה אצל האמהות, חזרה והופיעה ביתר שאת אצל בני בניהן ברבות הימים, קל וחומר שתכונות האמהות בלטו אצל בניהן, השבטים.

תכונת רחל שהיתה יפת תואר ויפת מראה, ניכרה שוב ביוסף בנה,

שאף עליו מעידה התורה (בראשית לט, ז): "ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה".

יוסף מסמל את הצדיק המתרחק ובורח מכל שמץ מגע עם הרע. העינים

היפות שבהן נתברכה רחל, אף הן חוזרות ומופיעות אצל יוסף שהתברך

בברכת (שם, מט, כג): "בן פורת עלי עין". גם העיקרון שנתבאר לעיל שטיב

הראיה רומז ליהודה, שהוא המאפיין הראשי של יפי התואר והמראה, מופיע

בהבלטה אצל יוסף המצהיר על עצמו בכנות (שם, מב, יח): "את האלוקים

אני ירא".

לעומת זאת מצויות אצל זרעה של לאה תכונות שונות, שאף הן

מיסודה של האם הגדולה. הגדול שבבניה הלוא הוא ראובן, שעליו העידו

חז"ל (בראשית רבה פד, יט) שפתח בתשובה תחילה, ולכן הובטח מפי הקב"ה

שאף בן בנו, הושע, יפתח פתח של תשובה כפי שנאמר (הושע יד, ב) מפיו:

"שובה ישראל עד ה' אלוקיך".

14

גם "חטאו" של ראובן אינו כה פשוט כפי שנראה במבט שטחי. עליו

אמרו בגמרא (שבת נה, ב): "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה". נשאלת

איפוא, השאלה, מאחר שראובן לא חטא, ואף על מה שנראה כחטא הוא

פתח בתשובה תחילה, מדוע פירסם זאת הכתוב? על כרחנו חייבים אנו

לכאר, שהיתה זו זכות לראובן, כאשר בצורה זו הוא גילה את כח התשובה,

היה זה המשך ישיר לדרכה של האם, ששתלה נטיעה של חזרה בתשובה

והורשה דרך זו לצאצאיה אחריה.

גם יהודה היה מבני לאה ואף הוא נודע בסגולת התשובה והיודיו,

באומרו (בראשית לח, כח): "צדקה ממני". הודאת יהודה במעשה תמר, היתה

זו שגרמה ודחפה את ראובן להודות על המשגה שהיה בידו (עין בבא קמא

צב, א). הודאה זו היתה צעד גדול וחשוב כל כך, עד שבנינו נקראו כל זרע

ישראל על שמו "יהודים" (עין תרגום יונתן לבראשית מט, ח).

מצאצאי לאה עמד ברבות הימים דוד המלך ע"ה, הוא הגבר הוקם על,

דהיינו שהקים עולה של תשובה (כדברי הגמרא מועד קטן טז, ב). כל גדלות דוד

המלך היתה בכוחו להכיר במשוגתו ולהודות עליה באומרו "חטאתי"

(שמואל ב יב, יג). גם עליו העידו חז"ל (עבודה זרה ד, ב) כי "לא דוד היה ראוי

לאותו מעשה... אלא... שאם חטא יחיד אומרים לו: כלך אצל יחיד".

מה נפלאה העובדה שבעת משיחת דוד למלך, לא היתה בחירתו דבר

המובן מאליו. באותה עשה נאמר הפסוק (שמואל א טו, ז): "כי האדם יראה

לעינים, וזה יראה ללבב". לאמור, קיים משהו שהוא מעבר ליופי חיצוני

שהכל יכולים לצפות בו. זהו כח הלב השב בתשובה, עליו נאמר (ישעיה ו,

ט): "ולבבו יבין ושב ורפא לו". אלו היו תרומות מידותיהם של הבנים,

שכאמור נבעו מכת האמהות.

דברים אלו עולים בקנה אחד עם מה שאמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה

עא, ז):

לאם תפסה מלך הדינה ועמדו ממנה בעלי הדינה: יהודה — יזכר יהודה ויאמר

צדקה ממני, דוד... דינאל... (ואילן) רחל תפסה פלך שתיקה, ועמדו כל בניה

בעלי מסטירין (שתיקה)...

חשתיקה שבענין זה רומזת להתבטלות מוחלטת של הגוף והחומר כלפי

הרוחניות, כענין שהעידו במשנה (אבות א, יז): "לא מצאתי לגוף טוב

משתיקה", ובכך הצטיינה רחל. אולם לאה אחזה בפלך ההוריה הרומזת

ליודיו, "ומורה ועוזב ירוחם". כל אחת מן האמהות הורשה מכוחה הייחודי

לכניה ולבני בניה, וממיכלול תכונות נאצלות אלו נתכונן בית ישראל.

צדיק גמור או בעל תשובה

התכונות השונות שנתגלו ברחל ובלאה, שרחל היתה מטבעה יפת תואר ויפת מראה, ואילו לאה שינתה את מעמדה הראשוני באמצעות דמעות ותפילות, מהוות סימנים מובהקים לבנים, אודות שני דרכים ראשיות

שמצינו בעבודת ה'. (יסוד הדברים דלהלן כמה שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו "תקנת השבין", אות ה, בתוספת הסבר).

היופי המופלג בו נשתבחה רחל, בהיותה יפת תואר ויפת מראה, לבטח

לא היה יופי חיצוני גרידא. נוי של חיצוניות בלבד אינו ענין שיש להשתבח

בו, שהרי כבר העיד המקרא (משלי לא, ט): "שקר החן והבל היופי, אשה

יראת ה' היא תתהלל". על כרחנו חייבים אנו לומר, שיופיה של רחל ביטא

נוי רחני עלילי של יראת שמים, שבו אמנם יתהלל המתהלל. מידת רחל

היתה מידת "צדיק גמור", שאין בו כל מום והוא יפה תואר ויפה מראה.

בלאה לעומתה, היתה מידה שונה, זו המקבילה למידת "בעל תשובה"

המשנה את מעמדו שמכבר הימים (כמוכן שבלאה עצמה לא היה מעולם

שמץ פגם, אלא שמידתה רומזת לכך). דרגת בעל התשובה היא אמנם,

במידה מסוימת, גבוהה מזו של צדיק גמור, כדרך שאמרו חז"ל (ברכות לה,

ב): "מקום שבעלי תשובה עומדים שם, צדיקים אינם עומדים שם", אלא

שמכל מקום עדיפות מסוימת נודעת על פניו לצדיק הגמור. בעל ה"תניא"

(איגרת התשובה, פרק ט) המשויל את התשובה לחבל שנפסק ונקשר שנית. לאחר

הקשרה, מקום הקשר הוא כפול ומכופל ולכן גם חזק יותר מחבל רגיל.

אולם ה"שפת אמת" (לקוטים, חלק ב, עמוד לד) העיר, שעל כל פנים אותו חבל

כבר אינו ישר, אלא מלא קשרים. נמצא שצדיק גמור מסומל ביופי, ואילו

בעל תשובה מסומל בחזק. זהו השוני הבולט בין יופיה של רחל לבין

דמעות עיני לאה ששינו את מצבה לבלי הכר. אדרבה, על ידי דמעות אלו

זכתה להעמיד דורות קודם לאחותה, כבעלי תשובה שדרגתם עדיפה

ומחזקת.

מכאן מובנת העובדה שמתחילה רחל נועדה להיות אשת יעקב, באשר

אף מידתו היתה התמימות, שמעולם לא היה לה מגע כלשהו עם החטא.

אלא שלא זכתה אף היא להינשא ליעקב. אפשר שבתוך המסגרות

המקובלות של העולם לא היתה לאה ראויה ליעקב, אלא שגדול כח

התשובה שהיא פורצת מעבר לכל מסגרות מקובלות, ובשל כך זכתה גם

היא להיות מאמהות בית ישראל.

ממה שהעידה התורה שעניי לאה היו רכות, משתמע שעניי רחל היו

נאות בתכלית. זוהי הבחינה שעליה רמזו חז"ל (במדרש שיר השירים רבה על

הכתוב שם ד, א: "עין יונם מבעד לצמתך"): "כל כלה שענינה כעורות, כל גופה

צריך בדיקה, ושענינה יפות, אין כל גופה צריכה בדיקה". העינים הנאות

רומזות לשלימות ביראת ה', שהרי "ראייה רומזת ל"יראה" (בחילוף

האותיות), וה"יראה" היא העיקר הגדול המתבקש מן האדם, כפי שנאמר

(דברים י, יב): "מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה", וכאמור בתכונת

יראה זו של צדיק גמור, שמעולם לא בא חטא לידו, נשתבחה רחל.

אכן לאה חידשה בעולם את דרך התשובה, שאמנם עיניה רכות, אבל

דוקא על ידן זכתה ונתעלתה להיות אם בית ישראל. אמנם מי שענינה

כעורות גופה צריך בדיקה. אבל אם זכתה, בדיקה זו מגלה שלימות רבתי,

העדיפה על זו של צדיק גמור. הן על בעלי תשובה נאמר (יומא פו, ב) שאפילו

זדונותיהם נהפכים לזכויות, ונמצא שדוקא הכיעור שמקדם, מהווה עבורם

שבח עליון, מעבר לכל מה שניתן להשיג בזכויות כמות שהן.

על כך רמזה התורה באומרה (בראשית כט, לא): "וירא ה' כי שנואה לאה

ויפתח את רחמה". דהיינו שהמעשים שהיו נראים מתחילה כשנואים, דוקא

אלו סייעו לה להתרבות וליתול מעבר לחלקה הטבעי. זה משפט התשובה,

שיש בכוחה לפרוץ מעל ומעבר לכל חישוב טבעי, ואז ניתן לצבור מעשים

טובים, הרבה יותר משמסוגל מי שצדיק גמור מתחילתו.

* כיון שהאמהות האצילו מכותן על הדורות הבאים, גם זכותן עומדת לצאצאיהן, לצד זכות האבות. על עיקרון זה העידו חכמינו ז"ל, בכמה וכמה מקומות.

ענין זה נדרש בפי חז"ל על הפסוק (במדבר כג, ט): "כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו" שנאמר מפי בלעם למראה עם ישראל. הם אמרו (במדבר רבה כ, יט): "כי מראש (צורים) - אלו אבות, ומגבעות - אלו אמהות". משמעות הדברים נתבארה באר היטב בדברי רש"י (שם):

אני מסתכל בראשיתם ובתחילת שורשיהם, ואני רואה אותם מיוסדים וחוקים כצורים ונגבעות הללו על ידי אבות ואמהות.

האמהות, כמו האבות, הן אלו שייסדו את בית ישראל והעניקו לו את היציבות והחוסן לעד. מפני החוסן שמיסוד האבות והאמהות נרתע אפילו גדול נביאי אומות העולם.

על יסוד דרשה זו של חז"ל הקובעת ש"ראש צורים" הם האבות ואילו ה"גבעות" רומזות לאמהות, הוסיפו חז"ל ואמרו שאפילו משה רבינו בעת תפילתו על ישראל נשען על זכויות אלו. הם דרשו (במכילתא) כי הכתוב בפרשת מלחמת עמלק (שמות י"ז ט): "ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה" אף הוא רומז לבן: "ראש - אלו מעשה אבות, הגבעה - אלו מעשה אמהות".

רמז נוסף לענין זה מצוי גם בהמשך אותה פרשה, בזה (שם, י"ח) נאמר: "ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה". בפשטות המדובר באבן שהונחה שם בשביל להקל על משה לשאת את ידיו בתפילה. אולם חז"ל העמיקו להסביר כי בצד האבן הפיסית שהוצבה שם, היו במעמד זה כוחות רוחניים אדירים שטיעו למשה בתפילותיו.

ר' אלעזר המורנו אומר... באותה שעה לא היה יכול לעמוד בו. מה עשה משה הפנה על מעשה אבות, שנאמר: "ויקחו אבן וישימו תחתיו" - אלו מעשה אבות, "וישב עליה" - אלו מעשה אמהות.

ה"שם משמואל" (פרשת תצוה, עמוד קנ) מצביע על עומק נפלא המקופל ברמזים אלו שבמדור. חלק האב בבנין צאצאיו שונה מזה של האם. האב מקנה לבניו את החלק הקשה שבהם, ואילו האם תורמת את חלק הלב והרגש. הוא שאמרו חכמים בשפת רמזיהם כי "ראש הצורים" וה"אבן" רומזים לכח האבות. החלק הנוקשה שבמות, הוא השכל וההגיון הצרוף שאינו מוכן להשתנות ולהתפתות אחרי כל מיני תיאוריות המנסות לבלבל

פרש"י אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שורשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחוקים כצורים ונגבעות הללו על ידי אבות ואמהות, ע"כ. בלעם הרשע בא לקלל בני ישראל ורצה לעקור מן העולם, צפה שדבר אחד עומד בפניו והוא זכות אבות. הדבר תמוה הלא בני ישראל היו ס' רבוא אנשים, וכיניהם גדולי תורה רבים ובעלי מעשים טובים רבים, וזכו אותו הדור לגלויים גדולים, וכי חסר להם זכויות לעמוד בפני בלעם הרשע, מוכח שהכל תלוי בהיסוד, אי היסוד הוא חזק א"א להזיז הדבר ממקומו, ואי היסוד רפוי לא מהני כלום ואפילו יהיה הבנין גדול וחזק קרוב הוא ליפול, לכן לא עמד בפני בלעם הרשע רק זכות אבות שהם היסוד של בני ישראל, כיון שהיסוד חזק לא היה יכול לעקור אותם מן העולם, וזה שאמר כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו.

[קובץ שיחות ח"ב אלול ד']

בעניני חקלאות יש הרבה חכמה, אבל גם האיכר הפשוט, גם בלעדי חכמות רבות, אחת הוא יודע כי עליו לחרוש האדמה ולשרש ממנה כל קוץ ודגנר, להכין אותה בהכנה עיקרית להשריש בה הזרע כי יהיו שתולים בקרבה נטע נאמן, כי אז יצליח כי יפרחו ויצאו מהם תולדות כל פרי טוב, כי משרשים הם, ולא רוח ישאם ויטילם.

את האדם, נובע מתרומת אבותינו הקדושים. האבות הם הקרויים "איתנים" (עיין מסכת ראש השנה י"א, א), והם שהעניקו לצאצאיהם את כח התקיפות האיתן, להשביט כל צורך הבא להטעות ולקלקל. לא בכדי נרמז כוח האבות ב"צורים" שהם אבנים קשות ביותר.

לעומתם רמוזות האמהות ב"גבעות" שהן של חול, רך, רמז לתשוקות ולרגשות הפועמות בלבבות. האמהות הורישו לעם ישראל את סגולת הלב הטהור, הנכנע ומשתוקק לכל דבר שבקדושה. נאמר בספרים הקדושים שבמקום אליו שואפת תשוקת האדם, שם כביכול הוא מצוי, ועיקרון זה הרי נרמז ב"אבן" שעליה נאמר: "וישב עליה" - אלו מעשי האמהות.

מקפץ על הגבעות

גם הגאולה השלימה שאנו מצפים לקראתה, אמורה להגיע בזכות האבות והאמהות כאחת. אמנם בתפילותינו מרדגשים אנו רק את חלק האבות, ועליהם מוסבים דברינו "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", אולם בכלל זה כלולה גם זכות האמהות.

הפסוק שנאמר ב"שיר השירים" (ב, ח): "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות", מתפרש על ידי חז"ל על גאולת מצרים, שהגיעה למרות שבאותה שעה עדיין לא שלמו ארבע מאות השנה שנקצבו לגלות זו, (עיין שיר השירים רבה שם).

ברוח מאמר זה טוען ה"שפת אמת" (לפסח, תרמ"ב) שכן יעשה עמנו הקב"ה גם בגאולתנו מגלותנו הנוכחית. הן אמרו חכמים שה"הרים" רומזים לאבות ו"גבעות" רומזות לאמהות, ואם כן בזכותם יקפץ הקב"ה על כל החישובים ויחיש את גאולתנו.

בתחום זה אף רב יותר חלק האמהות מזה של האבות. המפרשים אמרו שקפיצה היא יותר מדילוג, כאשר דילוג הוא ברגל אחת ואילו קפיצה בשתי הרגליים. דברים אלו עליהם בדקדוק נפלא בדברי הפסוק. על ההרים, הם זכויות האבות, נאמר: "מדלג על ההרים", ואילו ביחס לאמהות הכתוב רומז באמרו: "מקפץ על הגבעות", במשנה מהירות. כך אמנם ראוי שיהיה, שהרי העידו חז"ל שנשים הינן רחמניות יותר (מגילה י"ד, ב).

ה"שפת אמת" מסיים (שם) את דבריו באמרו שאפילו לדברי השיטה שבגמרא (שבת נ"ה, ב) הסבורה ש"תמה זכות אבות", זכות האמהות לא תמה, "כן יעשה לנו עתה בזכות האמהות".

כעבודת שדה כן עבודת האדם. כל המעשים והצדקות כדרך הזורעים תלכנה, אדם העובד ואינו רואה ברכה בעמלו סימן הוא כי לא זרע ולא נטע נכונה, הוא לא באדמה זרע, והיה כי תבא כל רוח הנה כמוץ תדפנם. ויש כי יעמול עשרות שנים וגם יעשה פרי וכבר אמר טוב לנפשו, והנה בבואו מול נסיון ואינו מחזיק מעמד, גם לזה סימן הוא כי לא נטע נאמנה, ולא שורש לכל מעשיו על כן סערה כי תבוא ודאי תעקרם.

הנהגה ישראל מתחזקים ועומדים למרות כל ההרפתקאות הבאים עליהם באורך כל גלילותיהם זה אלפי שנים, וכבר שאל ודיבר על זה הכוזרי, וראשונים פירשו בזה כי זהו המכוון במראה הגדול אשר ראה משה כי, "הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל", כי זה האות הראשון הכתוב בתורה שעשה השם על ידי נביאו משה למופת על עם ישראל, "כי האויב נמשל לאש וישראל לסנה ולא יבער". (עיין אבן עזרא שמות ג, ג), והתשובה הנכונה אמנם כתובה בתורה מתוך דברי בלעם (במדבר כג, ט) "כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו". וברש"י: אני מסתכל בראשיתם ובתחילת שורשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחוקים כצורים וכגבעות הללו על ידי אבות ואמהות. מעשיהם של האבות שרשים היו, נצרים נטועים כמסמרים תקועים, וכל רוחות שבעולם לא יזיזום ממקומם, מעשה אבות נצחיים הם.

הוא אשר דאג אברהם ואמר, "תאמר שאחר עומד ומסגל מצות ומעשים טובים יותר ממני ותדחה בריתו לבריתי", - כי פחד לנפשו אם מעשי אמנם חוקים ושרשים הם, כי יעמדו כברית מלח עולם. האבות הנה כל עבודתם ועמלם, כל מטרם לתכלית אחת פנו, כי יהיו שרשים, והוא אשר הבטיח לו הקב"ה

אל תירא אברם — ממך אני מעמיד מגינים של צדיקים, כמגן החוק הזה אשר כל חיצים לא יחללוהו, תריסים הם בפני כל פורעניות. "שכר הרבה מאד" — צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה, אחרי שהם "שתולים בבית ה'" — אנכי מגן לך" — נטועים ומושרשים הם עמי, על כן "לעולם ירשו ארץ", ובריתי אתך את זרעך אקים ודאי.

זהו גם כן ביאור אמרם ז"ל (מובא ברש"י בריש הפרשה): "ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב. יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם". הנה הבטיח לו ה' כי יהיה שורש לא רק לכלל ישראל, אלא כי יהיה השורש גם להאבות יצחק ויעקב, אברהם הוא יהיה שרשא דרשיו, הוא יהיה החתימה לכל, לעד ולעולמי עולמים.

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן, כי השרשים אין מוין אותם ממקומם. "אמר לו הקב"ה למשרעה חבל על דאבדך ולא משתכחין וכר ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעות" (מובא ברש"י בריש פרשת וארא), אתמול אמר לו כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו הוא אומר לו העלהו שם לעולה, איך באמת שאלה עצמה שכוון לא נשכו ולא עוקצו? אלא שזהו סוד המעשים אשר הם שרשים, והוא הוא סוד האבות הקדושים, ששים דבר בעולם לא היום ממקומם.

הנה חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אברהם יצחק ויעקב, אל יעשה אדם מעשיו בדרך "פרומקייט" בעלמא, כי תבוא הרוח וכמוך תדפנו, אבל כל עמלו של אדם בעבודה על דרך זריעה תהינה, כל מעשיו יהיו נטועים ומושרשים, כי אז יצליח ויעשה פרי.

זה אשר ראה ואמר בלעם: "אני מסתכל בראשיתם ובתחילת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וכגבעות הללו על ידי אבות ואמהות". וכבר ביארו חז"ל (במ"ר כ, יט) ואמרו: "מתוך ברכתו של אהרן רשע אתה ידע מחשבתו", ענין הקללה אינו ענין-התלוי ברצונו שחפץ הוא לקלל, ענין הקללה הוא — מזכרת עוון, כי הוא החטא הוא הקללה, וכמו שביאר הרמב"ן ז"ל כי הגיהנום הוא החטא עצמו, והיינו שהיה רוצה להוכיח עוונם, ועל ידי זה היה מדבק הרע בהם, וכל סוד הרע הלא הוא זה להיות תלוש מכל יסוד, וזאת אמנם היתה כל כוונתו, לנתק את הכלל ישראל מהמקור, שישאר תלויים באויר, במציאות של היעדר וחסרון. ואילו היו נתונים לו חלילה להזכיר חטא העגל, שוב לא היה צריך למעשה שטים! הוא אשר אמר הכתוב (מיכה ו, ה), "וכפי נא מה יעץ בלך מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור למען דעת צדקות ה'" — לא הירשו לו, והראו לו את האבות הקדושים, ואן אמר שאי אפשר לנתק ולהזיז את הכלל ישראל ממקומו, הנם בנויים איתן וחזק מאוד, "המה מיוסדים וחזקים כצורים וכגבעות הללו על ידי אבות ואמהות". והיי המציאות האמיתית בעצמה, ובה לא יתכן שינוי בשום אופן, כי "מציאות" אינה בעלת שינוי.

זהו ביאור המעשה שמביאים חז"ל (כתובות עז): בריב"ל שקפץ בחיים לג"ע ונשבע שלא יצא משם, ואמר קודשא בריך הוא לעיניו בו אם הוא פעם התייר שבועה שנשבע. וכשמצאו שמעולם לא התייר שבועתו לא היה יכול לו המלאך המות לעשות לו כלום. כי דבר זה סימן הוא שהוא במציאות האמיתית, כי במציאות האמיתית לא יתכן שינוי ולא שייכת גם חרטה, כי חרטה נובעת

משינויים, וכיון שהוא מציאות, שהוא קיים, — לא יוכלו לו, והוא בן עולם הבא ודאי.

היוצא מדברינו בקצרה הוא, כי יש שתי מציאויות: מציאויות של מציאויות, ומציאויות של היעדר וחסרון. וישנן דרכים המוליכות אל המציאות האמיתית, והן התורה והמצוות, כי הן מה שהרבה צריכים שמצאו להעביר אותן, וישנן דרכים המוליכות את האדם אל המציאות של אי מציאות, וזהו "וילכו אחרי החבל ויהבלו". הסוד של "כמהם יהיו עושיהם" — עד שנשארים תלויים באויר, בבחינת "שקר אין לו רגלים" (שבת קד.), וכל רוח קלה תדחפנו מסוף העולם ועד סופו, עד יקלענה בתוך כף הקלע ר"ל. כל מעשה קטן שבקטנים — בכחו לעקור ולהפוך את האדם על שרשיו, ואם אדם בכ"ז נשאר עדיין מחובר במשהו אין זה כי אם מגפלאות הבורא; אם עדיין שם ישראל נקרא עלינו הוא באמת מהגפלאות היותר גדולות. "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום" (סוכה נב.), "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לו, לב), ולא היה נשאר ח"ו כל שריד ופליט, "הוא" היה עוקר את כל עם השורש, ואין זה כי אם "למען דעת צדקות ה'", אשר "ה' לא יעובנו בידו" (תהלים שם).

וכאשר אדם מרגיש בעצמו כי בכל קושי שהוא תיכף הוא נע ממקומו, עליו לדאוג מאוד ולפחד אם אולי חלילה מנותק הוא כליל ממקום חיבורו, מהמציאות האמיתית, ואולי הוא ח"ו במחנה האחר, בתוך מציאות של אי מציאות, במצב של "שקר אין לו רגלים". וכל עבודת האדם היא להשתדל להכנס לתוך המציאות האמיתית, והי יעורנו.

דעת חכמה ומוסר קצו

זהו הסוד של אמונה. אמונה היא מלשון "יתד נאמן", שאינו זו ממקומו, באמונה אי אפשר להיות שום הרהור שבעולם, משום שסוד האמונה הוא מציאות, בלתי מתנדנדת, שאי אפשר להזיז אף זיו כל דהו, והוה "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמ"ט ט, ח). ובוה נבין מה שכתוב בתורה על חטא של מי מריבה, שהוא טענה באמונה, "יען לא האמנתם בי" (במדבר כ, יב), ובהו"ל (במ"ר יט, ה) משמע שתובעים בוה ענין הכעס, שאמר שמעו נא המורים, וכיון שבא לכלל כעס בא לכלל טעות, ומהו ענין כעס לאמונה? אבל זהו סוד הדבר, סוד האמונה הוא "ומצאת את לבבו נאמן לפניך", מציאות שאי אפשר להיות שום נדנדו חוץ כל דהו שבכל דהו, וכמה מבהיל מאד הדבר, כעסו של משרע"ה, שכעס זה גופא הריהו תורה לנצח נצחים, ורק לפי רוממותו הי' זה כעס, בוה כבר תובעת התורה שהי' שם איזה זיו ונדנדו משהו, התנדנד מה, ונדנדו זה, איך שיהי', ועל איזה אופן שהי', הרי זה כבר "לא האמנתם בי", בדרגא של "האמנתם", בדרגא של "ומצאת את לבבו נאמן לפניך", אי אפשר שיהי' אף נדנדו כזה, נאמן, אמונה, הוא מציאות קיים שאי אפשר שתפול בו שום תנועה בעולם, ושום דבר לא יזיחו אף זיו כל דהו ממקומו, וכמה מבהיל ענין זה למתבונן, אם כעסו של משרע"ה, שהוא גוף תורה זה נקרא כבר נדנדו והוה ממקומו, לפי גדול מצבו ורוממותו, כמה אלפי

21 קמד דעת מאמרים תורה

נמצא כי כל מקד עוה"ז היא מציאות של אי-מציאות, של היעדר וחסרון. אולם, עלינו לדעת כי זו המציאות של היעדר היא אמנם כה גדולה, וייתכן כי אדם בנה בינה בנינים רבים וגם ענקיים והכל עומד רק על היעדר וחסרון! ובוה וראה עד היכן הדברים מגיעים, כי גם אדה"ר במצבו שלו אשר לא היה אצלו הרע כי אם בבחינת של "מקום חלות" בלבד, וגם במצב זה הנה כבר היתה לו שייכות אל המציאות של היעדר וחסרון, זהו הסוד של "זה לעומת זה". וניקח לנו לציור מעשה של רבה בר בר חנה (ב"ב עג): שראו ההוא דג גדול דהיה קבץ על גבו עפר וחול רב מאוד וכבר גם צמחו עליהם עשבים וחשבו שזה הוא אחד מאיי הים, ועלו עליו ואפו ובשלו אגביה ושהו שם זמן רב, וכאשר התנוע דהג מהאש תחום ששמו עליו אז הכירו שנמצאים הם על דג. סוד הדבר הוא: יכול אדם לבנות לעצמו מי יודע מה — אם הוא יכול לנוע ממקומו, סימן הוא כי אין לו המציאות של אמת, כי אם הוא בנה בניניו על מציאות של היעדר, כי מציאות זו של היעדר היא בעלת השתנות ותוהו, ועלולה להתבטל, אם הענינים אינם נעים ואי להזיזם ממקומם — זהו סימן שהם מהמציאות האמיתית, כי מציאות איננה בעלת שינויים.

זהו סוד האבות הקדושים שעליהם נאמר (בר"ר לט, ג) "אני חומה" — לבלי להזיזם מהמקום. ואין זאת כפי שרגילים להבין שהיו חזקים, ונצחו יצרים, לא כן, כי אם סוד האבות הוא שהי' מציאות אי אפשר להזיז. שום אש לא יכלה להם, יען כי היו מציאות כזאת שאין לאש שליטה עליה.

"אני הי' לא שנית" (מלאכי ג, ו) — אין זה דבר בפני עצמו, כתואר שהי' ית' לא נשתנה, אלא שב"אני הי'", בוה עצמו, יש הסוד של "לא שנית", — הוא המצוי הראשון, המציאות באמת, ומציאות אינה משתנית ודאי, ולהתהוה בבחינת מציאות כזאת, להדבק במציאות האמיתית — זהו סוד התורה על כל מצותיה. הוא אשר אמר רמח"ל ז"ל (דעת תבונות דף ח) "הרבה צריכים מצאו להעביר", (בחז"ל מצינו הלשון "הרבה סממנים צריכים להעביר", והוא הוא). על זה ניתנו תורה ומצוות, שכולן הם דרכים כיצד להכנס ולהתהוות מציאות

מסוד המציאות האמיתית. והוא אשר כתב רמח"ל ז"ל בפ"א במסילת ישרים כי עוה"ז הוא מקום הנסיון, — אם יעמוד על עמדו, ולא יזוז ממקומו, כי כל זה הוא בחינה לאדם אם אמנם הוא "מציאות", כי אז אין אש שולטת בו מכל צד, והוא ודאי הבן עוה"ב, וזה תכלית כל עוה"ז, והעבודה בו.

אלפים מדריגות, ק"ו בן בנו של ק"ו, על אחת כמה וכמה איזה תנועה הנא רצון ממש, ומה זה כבר "רצון שלנו", איזה מהפכה הוא עושה, וכמה הוא מזיו ומנדבה, הרי עוקרה ממש עם השורש, דוחפהו במצב של כף הקלע, שמגלגלו מסוף העולם ועד סופו, "כמוץ אשר תדפנו רוח", איום וגורא מאד למתבונן!

ולפי"ז נבין כבר מהו מעלת המנוחה, הרי מעלת המנוחה הוא הסוד של עוה"ב, שהרי שבת הוא מעין עוה"ב (עיני ברכות נו). ומהו שבת, — בא שבת באה מנוחה (רש"י בראשית ב' ב'), משום שבאמת סוד זה של מנוחה, ההיפך מ"כים נגרש", השקט ובטח, בלתי מתנדנד, אינו מונח תחת שום שנוי, הוא הוא כל סוד עוה"ב, וע"כ אחו"ל (שבת ק"ט), "כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי ג"ע", משום שסוד זה של אמונה, הוא ההכנה היותר גדולה לעוה"ב.

נמצא לפי"ז, שכל עבודת האדם הוא לראות שהמעשים שלו יהיו בגדר נטיעה וחיבור, בלתי מתנדנדים, ואם רואה אדם בעצמו שכ"ך דבר קטן מנדנדו ומזיו, עליו לפחד הרבה פן ושמא הוא נתוק לגמרי ממקום חיבורו, ושמא הוא בבחינת "והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל", ומצינו באמת איך שחז"ל הק' פחדו מפני איזה טרדה קלה, מפני זיו כל דהו, משום שהם ידעו שאם ניזוים זיו כל דהו, מי יודע למתי יחזיר שוב למקומו, לבא שוב לידו נטיעה וחיבור, ועיין בגמ' עירובין סה, נראה שם מה מיקרי טרדה אצל חז"ל הק', מה ה' נקרא אצלם נדנדו, משום שהם ידעו מהי עבודת האדם, ויראו ופחדו מאד אף מזיו כל דהו, ראו למנוע מעצמם אף נדנדו וטרדה קלה שבקלות.

דעת שופטים תורה רגא

האדם עץ השדה (כ, יט), ר"ל יסוד האדם וגידולו הוא כעץ השדה, ראשית כל, צריך להיות זריעה, ואח"כ קליטה. (ענין זריעה כמו שנאמר אשרים זורעין ואין זריעה אלא צדקה (ב"ק יז), קליטה כענין שנאמר (תהלים צב, יד) שתולים בבית ה', וכאמרם ז"ל (במ"ד יד, יג) וכמסמרות נטועים כ"ו), ואח"כ יתהו שרשים חזקים נקלטים ונשרשים עמוק וחזק, וזהו ענין המדות כי המה נקראים שרשים, ומהם יצא אילן גדול, ענפים ופריים, כענין בחצרות א' יפריתו (תהלים צב, יד), וכן הלאה הלאה עד יתגדלו פירות, וזהו מעשים טובים, הם הנקראים פירות האילן, אשר זה תכלית כל הגידולים, וזהו כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג, י).

זהו סוד קיום אומתנו הק', כי יש לה שרשים חזקים, והם אבותינו הק', אשר כל עמלם וגינם היה להשריש שרשים חזקים וקיימים אשר כל רוחות לא יוכלו לעקור אותם. והוא אם חומה היא (שה"ש ח, ט), דמה הכתוב יסודות האבות לחומה, ר"ל בנו בנין חומה, כאשר ביארנו לעיל כי בנו הבנין מיט אועלכע מעטאלן עס זאל גיט קענען איבערגעפירט וערן, וכל רוחות שבעולם לא יזוהו ממקומו, כענין אמת דוחה הרבה מן השקר, וכן ישר, וכן קיים, וכן נאמן, וכן נכון, אף כי [איזה] הפסדים וקלקולים יוכלו לקבל, כמו חורים וסדקין בהבנין, אמנם קל מהרה יוכלו לתקן יהיה שלם ובריא כמקדם, אחרי כי

היסודות חזקים וקיימים המה. ועד"ז ענין השרשים, כי עשו שרשים חזקים, כידוע מדותם, חסד, ואמת, ומהו נתינת האילן הגדול, הם כנסת ישראל, כענין (ירמיה יז, ח) על יובל ישלח שרשיו ולא ימיש מעשות פרי. והשרשים החזקים שאבותינו הק' מהם אנו יונקים והם חיותנו וזאת קיומנו, ר"ל על מדותיהם אנו מתגדלים, כידוע (חולין פט), כי אתם המעט מכל העמים שממעטין עצמיכם, או יסוד ושרש האמת אשר בו אנו חיים וממנו אנו יונקים לכל נחליף מהאמת על שקר, כידוע (ירמיה י, יד) כי שקר נסכו, והשרשים האלו הם נותנים לנו חיות אף בהיותנו בגלות, וכל הרוחות לא יזונו אותנו, אות הוא רק כי השרשים עורם חיים וקיימים, וכ"ז מבואר ברש"י ז"ל פ' בלק (כג, ט) על פ' כי מראש צורים וכו' אני מסתכל בראשיהם ובתחילת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע"י אבות ואמהות.

(Use habit to your advantage. Take a piece of wisdom you have learned and convert it into a concrete action that you repeat frequently. This will increase the likelihood that you will integrate the wisdom and put it into practice reflexively. For example, around the dinner table make it a daily practice for family members to share one pleasure they had that day. Over time this will become a meaningful family ritual that will instill the value of gratitude and appreciation.)

כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיוין אותו ממקומו. נראה מדבריהם כי הם מכנים את המעשה בשם שרשים, וזהו סוד גדול ויסוד תורתנו הק' כי תכלית חכמה תומע"ט (ברכות יז), ר"ל לתקן את הגוף, ולמשול בו ובכל תולדותיו, ולשעבד אותו ג"כ לעבודת השי"ת, כענין בכל דרכיך דעתו (משלי ג, ו), ויתאים בכל מעשיו עם הנפש, עד שנעשה הגוף קדוש בקדושת הנפש, כענין קדושים תהיו (ויקרא יט, ב), וזהו על הגוף, והתורה גלתה לנו כי הגוף לא יתקן בשום אופן מחכמה, יהיה מה שיהיה, כי אם דוקא ורק מהמעשה זהו תיקונו, דהיינו להרגילו הרגל גדול מאד, וזהו שלימותו, והרגל נעשה טבע שני (שבילי אמונה ד, ה) ואז דוקא יתקן ויכול להתאים עם הנפש, כאשר כבר דברנו אודות הענין (דברים ח, ג) ויענך וירעיבך גר' — זה ארבעים שנה — למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו וגו', להבהל ולהשתומם כי להורות להם זה הסוד כי רק על פי ה' יחיה האדם, הנהיגם במעשה דוקא, ולא אמר להם דברי חכמות והבנות בזה, כ"א הנהיגם במדבר, ונוסף לזה ארבעים שנה, בלי הרף, בכל עת ובכל שעה, כדי להשריש בהם את היסוד הגדול כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כ"א על כל וגו', ואחרי כל אלה קבלו אף הא בררים, טבע באמונה מריבוי המעשה, כענין (אבות ג, טו) הכל לפי רוב המעשה, וידוע ביאור ע"ז מהר"ם ז"ל (שם) כי לפי מה שאדם כופל ומתמקד בעשית הטוב כך שכרו מרובה, שאינו דומה המחלק מאה זהובים לצדקה במאה פעמים לנותן אותם בפעם אחת, וזהו מהיסוד אשר דברנו כי מריבוי נתינות יולד בר יותר הרגל וטבע לב טוב, כי תיקון הגוף ושלימותו תלוי דוקא במעשה ולא בשום דבר אף לא החכמות היותר גדולות, נורא הדבר!

וכאשר יתקן הגוף מריבוי המעשים או יקרא זאת שרשים, והגוף הוא השרש, וזהו ענין מעשה אבות, כי הם השרישי השרשים, והמה השרש לאומתנו הק', כידוע אמרם ז"ל (שה"ש א, נח) על האבות הק', מר דרור מה המור כו' כך היה אברהם ממרמר ומסגף א"ע כו', והיינו כי הפך את גופו לטבע שני, אף כי בל"ס היה לו טבעים מאביו תרח, אכן הפך אותם ע"י ריבוי מעשיו, עד כי נתקדש קדושת נפשו והיה אחד, הגוף והנפש, וזהו שרשים, ואחרי כי נתהוו בשם שרשים או התחיל הקב"ה לבנות מהם הבנין המפורא הוא הכנס"י, ולהבהל מאמרם ז"ל (מובא ברש"י דברים לב, ט) כי יסוד החומה נתפשטה דוקא מיעקב אבינו, כי הוא היה השלישי מהשרש, ובשרשו לא נמצא שום סדק ופסול, והוא הנקרא תמים, ר"ל תם ושלום, הגוף והנפש היו מתאחדים, אבל לא מאברהם ויצחק, מפני כי מהם יצאו ישמעאל ועשו, כי לא היה עוד השרש שלם בתכלית שיתלכדו הגוף והנפש ולא יתפרדו, ולכן יצא מהם עוד פירוד קצת, אבל יעקב היה מסתור שלימה (רש"י בראשית מז, לא) שלם בגוף ונפש ולא יצא ממנו שום פסול, וזה סוד הקנס"י הק', אשר קבלו מהם זה האמת כי כל עבודתינו לתקן את הגוף ודוקא ברוב מעשה, מה טוב, חלקינו ומה יפה ירושתינו, אכן באו"ה אם כי היו ג"כ חכמים גדולים כידוע, אולם חכמתם

היתה מרובה ממעשיהם, ולא זכו להקרא בשם שרשים, ובאו הרוחות ועקרום מן העולם ונאבדה כל חכמתם, ולא הצמיחו לעשות פרי, וזהו אשר אנו אומרים ודבריו חיים וקיימים וכו' על אבותינו — שעשו הבנין והשרשים ובוהו נעתקה ירושתם גם — עלינו — ואנחנו נקוה ונבקש רחמים שיעתק ממנו גם — לבנינו — דהיינו שזוכה להיות בעלי מעשה, ולעשות שרשים, ולעשות פרי, הם בנינו, ועל דורותינו, ועל כל דורות כו'.

Wisdom is not truly acquired until we put our knowledge into practice. Without this crucial step, our understanding remains theoretical, with little actual impact on our day-to-day lives. The struggle to live according to what we know to be true is the cause of much inner strife, confusion, and inconsistency. For example, most people would rather be happy than rich, yet so many people devote their lives to becoming rich despite the fact that it wreaks havoc on their family life, ruins their health, and causes them to make moral compromises that undermine their happiness.

Human beings are creatures of habit, who enjoy the comfort and security of our daily routine. For example, we teach our children to brush their teeth from an early age. And we teach them good manners — please pass the salt... thank you very much... excuse me — so that politeness becomes ingrained in them. We do this long before they understand the reasons why. And we trust that as they get older, they will recognize and appreciate the value of clean teeth and good manners.

Let's say you want to work on becoming a more caring person. Translate that into a daily action that you can commit to. For example, spend a few moments praying for the welfare of people in your life who you know are going through challenges, or spend one hour a week learning with a Jew who knows less than you do.

to implement it. You'll be surprised at how systematic your growth can be. One day, one small change.

Start with easy steps and work your way up to harder ones. For example, one aspect of the mitzvah to love your fellow as yourself is to be friendly toward others. A small, practical step might be to make the conscious decision to answer the phone in a cheerful voice as opposed to grunting "hello." A next step might be to do small, unannounced favors — like making coffee for a coworker. Then it builds from there. . .

Push forward. Even the smallest effort will get your momentum going. The key is to always be doing something with the wisdom you have learned, consistently moving a step beyond your comfort zone. With every little effort, you inch up.

64 WITH HEARTS FULL OF LOVE R. Selman

Parenthood is an awesome responsibility. Not only do you hold your child's entire future in your hands, you also have to be doubly concerned about your own deeds and behavior. Everything you do is magnified in the context of the children who look to you for chinuch.

This places a heavy burden of responsibility on parents. Regardless of how they are themselves in their natural state, they have to rise to a higher standard in front of the children. They have to be extremely careful even when they speak on the telephone if the children are anywhere within earshot. The children hear everything and learn from everything, and the parents always have to be aware that the children are evaluating everything they do and forging paths for their own lives based on these evaluations.

Parents must protect their dignity, because without dignity, the father figure and mother figure dissipate, and they lose all their influence. You should not lower yourselves to the level of your children and try to be their friends. Your children don't need you to be their friends. They can find plenty of friends. But they only have one father and one mother. You have to be that father or mother with the full dignity and refinement and scrupulous behavior that the role requires.

R. Munk

Another Midrash (Yalkut 768) gives a different explanation. צור, rock, is also the name of the father of Cozbi, the Midianite woman who subsequently tempted one of Israel's leaders into debauchery. Balak suggested that through this debauchery Israel's immunity from curses would be diminished. However Balaam replied that the same word צור also means flint. Thus it evoked the merit of the Israelites who were to make knives of flint to circumcise their sons just before they entered Canaan (Joshua 5:3). That was a great mitzvah which had not been performed during the sojourn in the wilderness. Hashem was to say to Joshua, this day I have rolled away the reproach of Egypt from off you (ibid v. 9).

למדים אנו מכאן שכל החוזק והתוקף של עם ישראל, זה בוכות היותם מיסודים על ידי האבות והאמהות הקדושים.

ומה שבכלל זה גם בפרט, שאם רוצים ילדים טובים יראים ושלמים עוסקים בתורה ובמצוות, הרי זה תלוי בהורים כמה המה משקיעים בילדיהם, להחדיר בהם את המושג שעיקר החיים זה תורה ועבודת ה', ובאנו לעולם בשביל לעבוד את הבורא, ולא להיות שקועים בגשמיות ובהבלי העולם הזה, שהוא עולם חולף ועובר.

ובשם הרה"ק מקוצק זי"ע מובא, שאחד בא להתלונן בפניו על בניו שאינם הולכים כראוי בדרך הישרה. ענה לו: זרעת קוצים ואתה רוצה שיצאו תפוחים!?

ילקוט לקח טוב ר"א

ה' ק"י ע"א

בפסוק זה בא לידי ביטוי החסד שעשה הקב"ה עם ישראל ביחס לקלותיו של בלעם אמר הג"ר יוסף חיים זוננפלד זצ"ל באחת מדרשותיו. בדבריו הסתמך על דברי הנביא המובאים בהפסרת פרשה זו: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה'" (מיכה ה). המפרשים נלאו להבין את משמעות דברי הנביא: "מן השטים עד הגלגל", וכמו כן מה פשר התוספת של "למען דעת צדקות ה'": מפרש הגר"ח זוננפלד זצ"ל שכאן טמון סוד החסד אשר עשה הקב"ה עם ישראל. מדברי חז"ל ידוע שבלק ובלעם טרחו למצוא איזושהי נקודת תורפה אצל כלל ישראל, כדי שיוכלו לקטרג עליהם ומתוך כך לקללם. והנה חישב בלק ומצא כי בני ישראל לא נימולו במדבר. הסיבה לכך היתה, אמנם, משום שלא נשבה להם רוח צפונית, מכל מקום בלק מצא מקום לקטרג עליהם על עובדת היותם ערלים. זה מה שיעץ בלק מלך מואב לבלעם.

אך מה ענה אותו בלעם בן בעור? את זה מגלה הנביא באומרו: "מן השטים עד הגלגל". הקב"ה נוהג עם ישראל עם קרובו במידה מיוחדת של חסד ויכל המחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה". לפיכך אף שלא מלו עצמם, מכיוון שהיה זה באונס נחשב להם הדבר כאילו נימולים הם.

אמנם גם האנוס עלול לאבד את ההתחשבות באונסו. זאת כאשר גם כשיצא מכלל האונס, ועשיית המצוה תתאפשר לו — יתחיל מלקיימה. אוראז יתברר למפרע כי לא האונס, היה העילה להמנעותו מקיום המצוה, ולפיכך שוב לא ייחשב לו "כאילו עשאה". מן הנאמר בספר יהושע ידוע לנו כי בני ישראל מלו עצמם בגלגל, שנאמר: "ויעש לו יהושע חרות צורים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות" (יהושע ה). ולכן חישב עליהם הקב"ה במדבר, כאילו כבר אז מלו את עצמם.

זוהי איפוא כוונת הפסוק: "מן השטים עד הגלגל" — עוד בהיותם בשטים, כאשר בא בלעם לקללם שם, צפה הקב"ה ברוב חסדו את אשר עתידים לעשות בגלגל, ומשום כך נסתתמו טענות הקטרוג ושוב לא יכול בלעם לקללם.

כל זה נכלל בפסוק "כי מראש צרים אראנו וגו'". בלעם אומר כי הוא כבר רואה את "חרבות הצורים", אשר בהם ימולו בני ישראל את עצמם. "ומגבעות אשורנו" — אני צופה ומביט באותה גבעת הערלות אשר תתנשא בגלגל. והמסקנה היא: "למען דעת צדקות ה'" — עד כמה חביבין ישראל על אביהם שבשמים.

ומכאן עלינו לחשב כמה חביבין אנו אצל הקב"ה, כאשר אנו מקיימים את תורתו להלכה ולמעשה.

The sin of debauchery took place at Shittim and the compensating mitzvah of circumcision took place at Gilgal. We see in the link between these two places an explanation of the words of Micah (6:5) which invites Israel to remember the kindness that Hashem showed Israel from Shittim, up to Gilgal.

The next verse begins with the words Who has counted the dust of Jacob and because of the connection to our verse, we have a custom to bury the circumcised foreskin in sand or dust from the ground. Baal HaTurim points out that עפר, dust, has the same numerical value as ערלה בחול, foreskin in sand.

וכאשר האדם קובע בלבו בתמידות להשתוקק לדבר ה' וקיום רצונו, אזי ממילא יוכל להבין מה ה' אלוקינו דורש מעמו גם באופנים שלא נצטווה בפירוש. והיינו, כי הקב"ה נותן לאדם הזדמנויות וסימנים להורות לו הדרך אשר ילך בה והמעשה אשר יעשה, אולם צריך שיהיו עיניו פקוחות ולבבו מרגיש להבין שהזדמנות זו או זו סימן ואות לו מאת ה' עתה ללמוד בו רצון קונו, כי אם יסתובב בעולמו כעיוור חסר עינים ולא ישים לב לבחון ולבדוק את מעשיו, לא יוכל להבחין לעולם ברמזים ואותות הנשלחים אליו מאת השי"ת.

וזו איפה צריכה להיות עבודתו של האיש הישראלי, שיראה את השגחת ה' על כל מאורעות העולם בכללות ובפרטות, ויתבונן תמיד סביבו מה מתרחש עמו על כל צעד ושעל, כדי שיוכל להבחין האם מזמין לו השי"ת סימן כלשהו לעוררו לאיזה דבר, בבחינה של 'מכל מלמדי השכלתי כי

עדותיך שיחה לי' (תהלים קיט צט) כלומר שהחכם משכיל להתבונן על כל דבר בעולם כדי שיבין בכל עת מה ה' דורש ממנו,

ומי שמח לו בקדקדו נזהר בכל עת לבל יהיה מאלו הסותמים עיניהם מלראות את דבר ה', ואדרבה, מנסה בכל הזדמנות למצוא אולי עכשיו אפשר לי ללמוד מוסר השכל בשביל עבודת ה' והתחזקות בקיום המצוות. וכמו שמצינו דיבורים נפלאים

וזהו מה שצריך איש ישראל לסגל לעצמו תמיד, להיות עובד את ה' מתוך רצון וחשק לעשות רצונו אלוקי הפצתי, ולא יהיו המצוות עליו כמשא וכמי שמסלק חוב מעל צווארו שמחפש בכל הזדמנות מתי אוכל להפטר מן החובה הזו. וכמפורש בגמרא (מנחות ט:): תנא דבי רבי ישמעאל, דברי תורה לא יהיו עליך חובה, ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן. ופירש רש"י, לא

ומה היתה מעלתם כל כך במצות מילה זו * דייקא, מפני שבמשך כל ארבעים שנות שהותם במדבר היו אנוסים במצוה זו שלא יכלו למול את עצמם מחמת שלא נשבה להם רוח צפונית (יבמות עב.), אבל תיכף ומיד כשהוכשרה השעה, לא המתינו יותר כלום והזדרזו לקחת צורים ולמול את בשר ערלתם. וזוהי מעלה גדולה שראה בהם בלעם, כי בכך הראו קבל עם ועדה שהמצוות הקדושות אינם עליהם כטורח ומשא, אלא חביבות עליהם במאוד מאוד ובכל לב. ונפש משתוקקים ומתאוים לקיימם בתכלית ההידור.

וזהו גדולת בני ישראל שתמיד לבם ער בתשוקה וחמדה לעשות רצון קונם וחפץ צורם, ובכל עת ושעה מתגברים ומתעצמים לקיים המצוות בזריות ושמחה, וכמו שהתנבא בלעם עליהם עוד בפסוק (כ)

וכעין פירוש זה ברברי בלעם אל המלאך כתב גם בספורנו, חטאתי - להקשות עורף. כי לא ידעתי - והיה לי לחוש לזה. אשובה לי - כדי שלא לעשות דבר נגד רצונך אף על פי שהאל יתברך נתן לי רשות. והיינו שאפילו בלעם הרשע הבין שיש עליו תרעומת וטענה על כך שלא השכיל לבחון את דבר ה' ולהבין את רצונו באמת, ולא הסתפק בתשובה שעושה רק מה שמצווים עליו בפירוש,

וברעיון זה כתב גם בשל"ה הק' בפרשתנו (דרך חיים תוכחת מוסר, אות כא) ובספר קדושת לוי ועוד ספרים, שכשראה בלעם שהאתון רובץ על הדרך באופן שלא היה עושה לו עד כה, היה צריך לשום לב ולחקור בשכלו למה עושה זאת האתון, ולהגיע להבנה שרצון ה' הוא שימנע מללכת.

ובן כתב הגאון רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל (דברי סופרים ט" א ס"ק כד) שזה היה

כוונת בלעם שאמר 'לא אוכל לעבור את פי ה' שידע היטב כי הליכתו לקלל את ישראל היה נגד רצונו יתברך, אבל לא חשש לזה כל עוד שלא היה לו ציווי מפורש לזה, וזהו שדייק לומר 'פי ה' כי רק לדבר ה' חשש, אבל רצון ה' לא היה חשוב בעיניו כלל.

והנקודה שבה בוחנים דבר זה אצל האדם האם אכן הוא רוצה 'להבין' מהו רצון ה', היא לפי אופן עשיית המצוות שלו, כי מי שקיים המצוות עליו כמשא כבד יכבד ממנו וניגש לעשייתם כמי שכפאו שד ומתוך עול וחוסר חשק, הריהו מגלה שאין בו רצון והשתוקקות לעשות רצונו ית' וכל מגמתו היא רק לעשות את המוטל עליו ולא יותר. ולכן גם לא יוכל להבין את הרמזים הנשלחים אליו, וכלל לא ירצה

להבינם, כי הלוא אינו מחפש להוסיף על צווארו עוד ציוויים ומצוות, ודי לו במה שיש לו כבר.

אבל לא כן מי שמקבל עליו עול מלכות * שמים באהבה ורצון, הוא יעורר בלבו תשוקה וחפץ להעמיס על כתפו כמה שיותר מצוות והתחייבויות, וירוך בכל לב ונפש לקיים כל מצוה ומצוה מתוך שמחה וטוב לבב, כי הלוא תכלית כוונתו היא לעשות נחת רוח להשי"ת, וכבודאי שכל רמו וקצה של רמו הנשלח אליו מן השמים יעורר את לבו לחשוב ולבדוק מה ה' אלוקינו רוצה מעמנו.

Learning Torah as absorbing Hashem's will for how we are to live our lives means that the ultimate level of learning is when one's every action becomes influenced by one's Torah knowledge. The Midrash²⁴ records a fascinating discussion regarding the beams of light which shone forth from Moshe's face²⁵:

From where did Moshe merit receiving those beams of glory? There was ink left over from the writing of the Torah. He took the ink and smeared it on his face, and from there he received the beams of light.

→ How does smearing leftover ink on one's face cause it to shine? Moreover, why was there any leftover ink in the first place? Presumably Hashem was able to calculate exactly how much ink was required to write the Torah, and that is how much ink should have been available, no more and no less!

R' Yosef Leib Bloch,²⁶ the Rosh Yeshivah of Telz, explains: Every mitzvah in the Torah contains a lesson for how to live life, and there are many situations beyond the actual performance of that mitzvah where those lessons can be applied. The more a person has absorbed the message of the mitzvah into his being, the more he will be able to apply Torah lessons to life's various situations. This is the "leftover ink" from the writing of the Torah. Even when the mitzvos have been * presented in full, there is still more to be "written," in terms of applying the principles in a broader setting. Moshe attained the ultimate level of incorporating Torah lessons within his every move; hence the leftover ink became "smeared on his face" and embedded in his being so that the resulting elevation caused his face to shine.